

tiltakozás keletkezett a 16. századbéli reformáció előtt, alatt és után. Ez az a pont, ahol a protestáns tiltakozásnak mindig keletkeznie kell a végső érdek végsősége nevében.

A római katolikus egyház általános bírálatának lényege az összes protestáns csoportok szerint: a prófétai önbírálat, kizárása az egyház tekintély uralmi rendszere által, és a hit szakramentális elemeinek az erkölcsi-személyi fölé való növekedése. Az első pont a második változását az egyházon belül lehetetlenné tette, és így a szakadás elkerülhetetlen volt. De a szakadás előidézte a római szakramentalizmus és az egyesítő tekintély elvesztését. E veszteség következtében a protestantizmus mindinkább a végső érdek morális típusának a képviselője lett. Ezen az úton nemcsak elveszítette a katolikus egyházban levő rituális hagyományok nagy számát, hanem a szent jelenlétének a teljes megértését is, a szakramentális és misztikus tapasztalatokban. A Szellem páli tapasztalata, mint az összes hit-típusok egysége, nagy mértékben elveszett mind a katolizmusban, mind a protestantizmusban. A hit jelen leírása kísérlet kimutatni jelenkori terminológiában a Szellem páli megértésének a valóságát, mint az extatikus és személyes, szakramentális és erkölcsi, misztikus és racionális egységét. Csak, ha a kereszténység képes lesz visszanyerni a hit szétágazó típusainak egységét, fejezheti ki igényét a valóságos tapasztalatban arra nézve, hogy a kérdésekre feleljen és a hit történetének dinamikáját betöltse a múltban és a jövőben.

FARAGÓ JÓZSEF

KRIZA JÁNOS ÉS NAGYAJTA – EGYKOR ÉS MA*

Háromszéktől, Udvarhelyszéktől és a Barcaságtól körülölelt Erdővidék a maga kis területéhez képest páratlanul gazdagon ajándékozta meg nagyjaival a magyar tudományos és művelődési életet. Gondoljunk Bölöni Farkas Sándorra, első észak-amerikai utazónkra; az élete alkonyát Középpajtán töltő Benkő József történetíróra; a költő Baróti Szabó Dávidra; Apáczai Csere Jánosra, a XVII. századi tudósra és nevelőre; a hídvégi Mikó családra, a XVII. századi Mikó Ferencsel és a XIX. századi Mikó Imrével, mindkettő tollforgató államférfi és iskolaalapító, az utóbbi az Erdélyi Múzeum Egyesületnek is alapítója. A régiek e tisztessorát századunkba átnyúlóan a kisbaconi Benedek Elek, valamint a nagybaconi Konsza Samu követte, sőt napjainkban is joggal folytathatnók a sort Erdővidék közöttünk élő jeles szülötteivel.

Ezúttal azonban a vidék egyetlen községére, Nagyajtára szeretném irányítani figyelmünket, átálva a szót annak az Orbán Balázsnak, aki bizonynyal a leghivatottabb a helység bemutatására: „Nagyajta fő ne-

* Elhangzott 1990. június 17-én Nagyajtán a Kriza-ünnepségeken.

vezetessége abban áll, hogy a hazának úgy a múltban, mint a jelenben sok jeles férfit adott, mert innen származnak a Donáthok és Csereyek, s főként ezen utóbbi családot sok jeles hazafi emléke dicsőíti, kik úgy a harc terén, mint a tudományok körében tündököltek; azok közül itt fel-
említem Cserey Balázst, ki a nikápolyi csatakor Zsigmond királyt oly önfeláldozóan menté meg, és Cserey Pált, ki Zrínyi Miklóssal dicsőült Szigetvár hős oltalmánál; ezek közül a két-történész: Cserey Sándort és Cserey Mihályt. Nagyajtáról származik a Benkő család is, jeles törté-
nészünk Benkő Józsefnek atyja, Benkő Mihály nagyajtai lelkész... Nagy-
ajtai a történeti nyomozásairól ismeretes Kováts István és Molnos Dá-
vid volt kolozsvári igazgatótanár is, ki jeles egyházi beszédeinek gyűjte-
ményéről s Thuküdidésznek kéziratban levő fordításáról ismeretes...
Ajta három püspököt adott az unitáriusoknak: Lázár Istvánt, Kőrmöczi
Jánost és az oly sok tekintetben jeles s irodalmunk terén oly sok érde-
meket szerzett Kriza Jánost.“ (A Székelyföld leírása, III. Pest 1869. 13.)

Valóban itt született 1811. június 28-án Kriza János.

Milyen lehetett akkoriban Nagyajta? Egy múlt századbéli tömör jel-
lemzés szerint ...: az Olt folyó jobb partján, az apácai vasúti állomástól
mintegy negyedóra fekszik, s rendezettsége s tisztasága által egyike a
Székelyföld legszebb és legnagyobb községeinek.“ (Kriza-Album. Bp. 1892.
37.) Tegyük hozzá Orbán Balázssal, hogy ... nagyrészt unitárius vallást
követő lakói ... ma mind egy talpig igen derék és jó öntetű székelyek“:

Nagy szülőitein és derék lakóin kívül azonban emberkéz alkotta gót
templomerődítményével, valamint Istentől adott természeti környezeté-
vel is méltán büszkélkedhetett. Az anai ház közelében álló ódon templom
múltja a kereszténység felvétele utáni időkbe nyúlik, a cintermet körül-
kerítő várfalon belül pedig a község meg a környék védtelen lakossága
a vérzivataros századokban sokszor talált menedéket a portyázó török-
tatar hordák és mindenféle más ellenség ellen. „Föld sokszor remegett
nvelvedtől. Ajta toronyja!“ — írta Kriza *Ajtai torony* című epigrammá-
jában, majd ezzel a forradalmi jóslattal fejezte be: „Zúg a föld, nyilnak
torkai: most te remegj!“ És végül szenteljünk kis figyelmet a község ro-
mantikus környezetének, ezúttal Jakab Elek szavaival: „Szemben északra
a Rika őserdeje emelkedik föl sötétes zöldjében, máig fenntartva Attila
egyik hitvese, Réka királyné ősmondáját; keletre az égbe meredt Hargita
hegy, ossiáni örök borongó ködével; délre a Vadas erdő rengeteg rabló
meséivel nyugotra a brassói Cenk növénytelen ormózata.“ (Kriza-Al-
bum. 19.)

Ebben a csodálatos történeti-emberi és földrajzi-természeti környezet-
ben született Kriza: itt vette birtokba édes anyanyelvi örökségét; itt járta
első iskoláit; itt nőtt bele a tarka-barka gyermekfolklórbá, és itt kezdte
megismerni, elsajátítani azokat a néphagyományokat, amelyeket majd
1863-ban *Vadrózsák* című halhatatlan népköltési gyűjteményébe foglalt.

Mivel a *Vadrózsákban* — a korabeli tudományos igények szintjén —
a folklóralkotások lelőhelyeként nem külön-külön a falvak, hanem álta-
lánosabban csak a vidékek vannak megjelölve, nem tudhatjuk, hogy az
erdővidéki fejezetben Nagyajta pontosan milyen dalokkal meg balladák-
kal képviselteti magát. A képviselő azonban biztos, sőt bizonyosan a
gazdagabbak közé tartozik, hiszen Kriza a gyűjtemény 535. lapján „e
vidéki tisztelt gyűjtői“ között öccsét, Kriza Sándort is megnevezte. A nyolc
Kriza testvér közül még csak ő futott értelmiségi pályát, és édesapját a

papságban felváltva, ketten kilencven éven át szolgálták a nagyajtai unitárius eklézsiát.

Kriza Jánosnak szülőfalujával való kapcsolata sem élteben, sem holtán nem szakadt még. 1875-ben hullott ki kezéből az a penna, amellyel a *Vadrózsák* oly sokat melengtetett-tervezgetett, de soha még nem valósult második kötetének anyagát írogatta-másolgatta, és már hét év múlva, 1882-ben hatalmas ünneplő tömeg jelenlétében avatták fel néhai szülőházának helyén, az új unitárius paplak utcára néző falán a ma is ott ékeskedő emléktáblát.

Több mint száz év telt el a felavatás óta, s magam is ama ritka szerencsések közé tartozom, akik az utóbbi évtizedekben Kriza születésének vagy halálának, illetőleg a *Vadrózsák* megjelenésének valamelyik évfordulóján többször elzarándokolhattam Nagyajtára, hogy lerójam a székely népköltészet első nagy gyűjtője iránti kegyeletemet. Ez a halálának száz-tizenötödik évfordulóján rendezett mai ünnepség mégis merőben más, mint az eddigiek voltak, mert az utóbbi emberöltők során csak úgy emlékezhattünk Krizára, ahogy engedték, de ezután remélhetőleg úgy fogunk emlékezni, ahogy akarunk, vagyis ahogy a szívünk súgja. Ma egykori iskolája felvette néhai kisiskolásának nagyra nőtt nevét, a nagyajtai Művelődési Otthon szintén, és a határokon túlról is összegyűlt Kriza nemzetség részvételével, dr. Kovács Lajos unitárius püspök úr díszelnökletével megalakult a Kriza János Emlékbizottság. E Bizottságra sok nagy feladat hárul, hadd említsek csak egyet-kettőt közülük. Fel kell állítanunk Kriza János szobrát, hiszen a finn Elias Lönnrottól a szerb Vuk Stefanovity Karadzsityig mindenik nép klasszikus folklórgyűjtőjének szobra van, némelyiknek szerte hazájában több is; csak neki nincs egy sem. Őssze kell gyűjtenünk és ki kell adnunk Románia és Magyarország különböző irattáraiban szétszórt népköltési hagyatékát, valamint levelezését, remélve, hogy végre-valahára egy országhatár nem fogja lehetetlenné tenni, mint eddig, a jószándékú szakemberek együttműködését. Kellene a látogatók számára megnyitható Kriza-emlékszoba is, és így tovább.

De ne szaporítsuk a szót: Kriza emléke nemzeti tudatunkban eddig is élt és ezután is élni fog, ám ezután sokkal jobban fog élni, mint eddig.

PATAKI JOZSEF

AZ EÖSY CSALÁD LESZÁRMAZOTTAINAK PERE PÉCHY SIMONNAL

A hajdani Udvarhelyszék középkorból fennmaradt törvénykezési irattait vizsgálva, az 1625-ös kötet anyagából került a kezembe egy július 1-én felvett jegyzőkönyv, amelyben Péchy Simon, az erdélyi szombatosok vezető embere szerepel alperesként. A keresetet benyújtó felperes a Lengyelfalván lakó Orbán Ferencné Kecsety Borbála. Ez, ügyvédje, márfalvi Nagy Pál útján, igényt támaszt a szenterzsébeti udvarházra, vala-